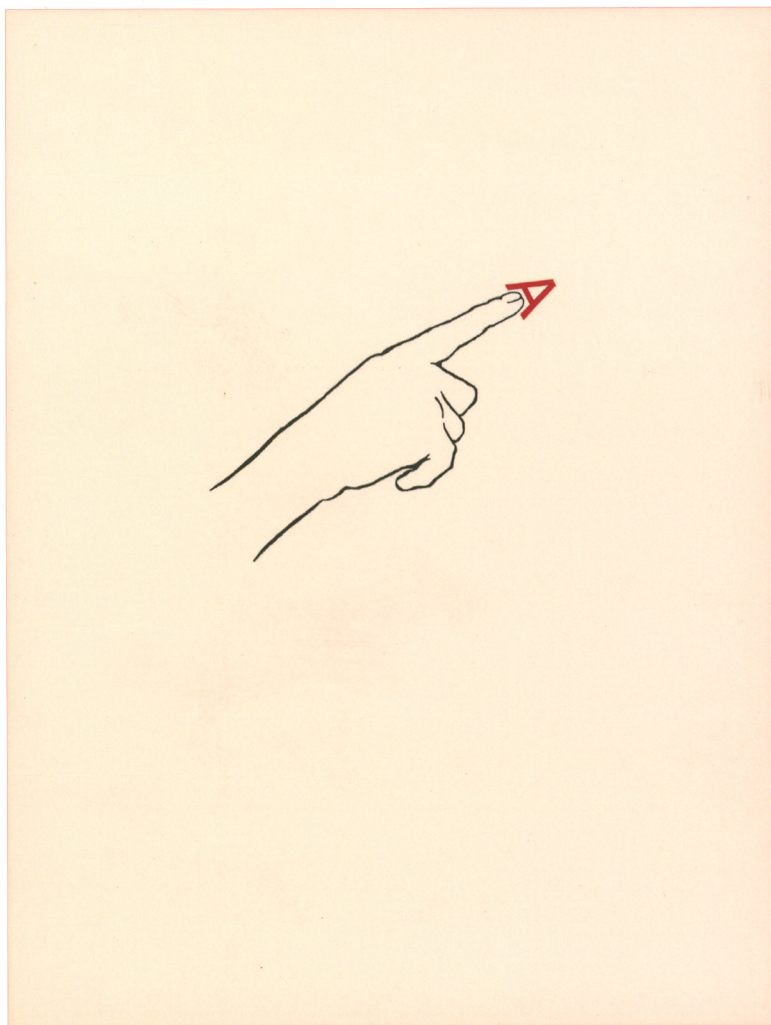

Aprendre amb Joan Brossa

Glòria Bordons (coordinadora)

Aprendre amb Joan Brossa

Aprendre amb Joan Brossa

Glòria Bordons (coordinadora)

Autors:

Carme Arenas, Patrici Batalla, Glòria Bordons, Elisabet Costa, Sandra Cuadrado, Júlia Ferrer, Ester Figuerola, Iolanda Giménez, Joan Manuel, Maria Naranjo, Silvia Rins, Ariadna Santaetulària, Carmina Sebé, Mercè Segarra.

Professors i escoles col·laboradores:

Quima Faust, Fina Rexach i Ma. Jesús Berdún (Escola Bressol Municipal "La llar d'infants")

Fèlix González Juárez (IES l'Olleria del País Valencià)

Carme Domènech (IES d'Alaquàs del País Valencià)

Carles Cano (IES 1 de Requena del País Valencià)

Maite Gibert (CEIP "Es pont" de Palma de Mallorca)

IES Joanot Martorell d'Esplugues de Llobregat

IES de Barcelona que van participar a "BUP Disseny" entorn al tema "Barcelona 92"

Índex

Presentació de la Fundació Joan Brossa	9
Introducció	11
· Propòsit	11
· Itineraris temàtics	12
· Les propostes didàctiques	14
· Conclusió	15
Itineraris temàtics	17
· Poesia	19
· Compromís social	39
· Joc, màgia i transformisme	59
· Llengua	81
· Reflexió vital	99
· Alfabet	115
· Amor	133
· Humor	149
· Cinema i art	165
Orientacions per al professorat	179
· Educació Infantil	182
· Educació Primària	182
· Educació Secundària	184

· Batxillerat	185
· Un apunt també per als adults	186
· Experiència desenvolupada a l'escola bressol municipal "La llar d'infants" del Guinardó de Barcelona	187
Poemes fets a la manera de Brossa	191
· Educació Infantil	193
· Educació Primària	194
· Educació Secundària	204
· Batxillerat	208
· Ensenyament d'adults	211
Selecció de bibliografia de Joan Brossa	213
· Primària	213
· Secundària	214
· Batxillerat	215
· Sobre Joan Brossa	215
· Pàgines web	216
Referències bibliogràfiques	217

Presentació

En nom de la Fundació Joan Brossa, em complau de presentar el llibre que teniu a les mans. Joan Brossa sempre va veure amb bons ulls el treball que alguns mestres feien a l'aula a partir de la seva obra. Tot el que fos un estimul a la creativitat dels infants i un incentiu a no acceptar les coses fàcils podia comptar amb el seu suport.

D'altra banda, des de fa temps m'ha il·lusionat la idea d'oferir als infants i joves un tast de la poesia de Brossa que els pogués ser més propera. Per aquest motiu, sota el títol *Aprendre amb Joan Brossa* anava guardant en una carpeta tots aquells poemes que em semblaven més idonis.

En el moment en què Glòria Bordons va mostrar-me el projecte de realitzar un llibre pedagògic sobre Brossa, vaig córrer a oferir-li la meva petita selecció i no vaig dubtar a proposar a la Fundació el suport al projecte. Per això avui presentem aquest llibre, no sols com a resultat de la feina entusiasta d'un bon equip de mestres i professors, sinó també com un objectiu de la mateixa Fundació, del qual ens sentim ben orgullosos.

Pepa Llopis

Presidenta de la Fundació Joan Brossa

El temps

Aquest vers és el present.

El vers que heu llegit ja és el passat
-ja ha quedat enrere després de la lectura-.
La resta del poema és el futur,
que existeix fora de la vostra percepció.

Els mots
són aquí, tant si els llegiu
com no. I cap poder terrestre
no ho pot modificar.

El saltamartí (1963)

Nivell educatiu:
a partir del segon cicle d'ESO

1. Quina correspondència hi ha entre el títol i allò que expressa el poema? Quan està transcorrent aquest temps al qual fa referència el títol del poema?
2. Quin paper hi té el lector?
3. Quin sentit donaries als quatre darrers versos?
4. Si tens en compte la resposta de Joan Brossa a la pregunta que tens a l'inici d'aquest itinerari: *Què és un poema líric? Resposta: Una concentració de llenguatge i un assaig de correspondències. El valor d'un poema el determina el nombre de finestres que obre el lector. La imatge poètica només és vàlida quan estableix un lligam profund entre el símbol i la veritat psíquica. Si no és així el poema es converteix en una endevinalla formal, en una fotuda abstracció, diries que pots acabar de completar la resposta de la pregunta 2?*
5. Creus que les parts del poema ens ajuden a entendre'n millor el sentit? Podries establir alguna correspondència entre aquesta estructura i el contingut?

Sonet

4
4
3
3

14

Sonets del vaitot (1965-66)

Poema

El pintor coma avui s'ha especialitzat punt
Es fa decorador o retolista coma segons que s'inclini
per la decoració de grans superfícies coma habitacions
coma etcètera coma o per la decoració pintada
en tota mena de materials punt.

El cigne i l'oc (1964)

Introducció

Propòsit

El llibre que teniu a les mans, *Aprendre amb Joan Brossa*, és un llibre pedagògic, i no només didàctic, en el sentit que és una antologia que pretén bàsicament que qui l'agafi aprengui coses no només sobre Brossa sinó també sobre la vida, la societat, la llengua, la poesia i moltes altres coses. Per això l'hem titulada *Aprendre amb Joan Brossa*, títol original de Pepa Llopis, la companya del poeta, que havia anat arreplegant alguns poemes de Brossa que ensenyaven coses i que ella veia molt adequats per als nens.

Els destinataris d'aquest llibre no són només els infants i adolescents de les escoles, sinó qualsevol ciutadà que vulgui conèixer Joan Brossa i alhora aprendre a partir d'ell.

Per què Joan Brossa? Bàsicament perquè és un dels poetes del segle XX més actual, divers, motivador, compromès i reflexiu. Com tothom sap, Brossa és considerat un avantguardista, però ell ho havia deixat ben clar:

"No hi ha avançats: hi ha retardats; gent que viu a la seva època i gent que no. No sé per què. dels primers, en diuen 'avantguardistes'. De fet, ser 'clàssic' significa rebreixir en l'art del teu temps, que és, d'altra banda, l'única manera de sobreviure."

El seu propòsit fou sempre el de respondre a les exigències del seu moment i, per aquest motiu, utilitzà les formes més diverses: sonets, romanços, antipoemes, poemes visuals, objectes, instal·lacions, sextines, formes lliures, etc. Segurament ha estat un dels poetes del segle XX que més registres diferents practicà. Precisament aquesta diversitat és una de les seves majors virtuts davant dels receptors, perquè és impossible que Brossa no agradi. Cada lector o espectador, per molt exigent o estrany que sigui, pot trobar algun poema de Brossa que li agradi, el diverteixi, el faci reflexionar, o el sorprengui. Així mateix la simplicitat i alè poètic de les formes més simples el fan assequible des de les primeres edats (la seva obra ha estat treballada des dels dos anys d'edat).

1. Text de 1980, resposta a una enquesta sobre l'art d'avantguarda que havia de ser publicada al tercer número de la revista *Saber*. Reproduïda a *Anafil*, Barcelona, Ed.62, 1987 p.110.

D'altra banda, l'actualitat no ha estat mai renyida en Brossa amb la tradició. D'aquesta agafà formes i models per fer-ne una relectura i un homenatge alhora. Guimerà, Verdaguer, Iglésias, Arnaut Daniel, etc. són presents a la seva obra, agafant-ne l'essencial i transformant-los en propostes vives, a partir de l'experimentació constant.

Aquesta recerca i inquietud permanents són, precisament, un altre tret de modernitat i una de les raons per les quals s'aprèn amb Joan Brossa. Com un joc, però que no té res d'intrascendent, prova, agafa noves cartes: en definitiva, sorprèn. Per això, el destinatari és tingut sempre en compte i tant en accions teatrals com en objectes, o qualsevol altra forma, el poema no queda complet si el lector o espectador no realitza la seva part, completant el significat. D'aquesta manera, com en qualsevol joc, el participant acaba aprenent, tot divertint-se.

Part d'aquest aprenentatge parteix del compromís social del poeta. Tot i que, en els seus inicis, partí del seu món interior per realitzar les seves sorprenents analogies, ben aviat baixà a la realitat del carrer, com digué João Cabral de Melo, en el pròleg a *Em va fer Joan Brossa* de 1950. I aquest acostament a la realitat el portà a la denúncia de qualsevol situació d'injustícia, repressió o hipocresia social. Per aquest motiu la seva poesia sempre ha estat incòmoda. Els seus atacs a la dictadura franquista, el capitalisme o la falsa actitud de l'església han estat tema recurrent de poemes ben diversos, tot proclamant amb energia la més absoluta defensa de la terra i l'home, tesi resumida d'una manera esplèndida en el títol d'un llibre de 1955: *El pedestal són les sabates*.

Pedestal que, d'altra banda, s'arrela en una terra concreta: la dels Països Catalans, per l'afirmació i llibertat dels quals sempre lluità mitjançant versos o la participació en actes reivindicatius.

En resum: Joan Brossa fou un poeta atent als canvis del món, que sempre plantejà la seva feina tant lúdicament com críticament. Per això podem aprendre tant amb ell: perquè ens fa pensar mentre riem amb el seu enginy.

Itineraris temàtics

La selecció de poemes d'aquest llibre es presenta agrupada en nou temes, que pretenen ser els eixos principals d'aprenentatge. La tria no és arbitrària: podria haver estat més àmplia, és clar, i no pretén ser unívoca. És a dir: poemes que es presenten en un dels temes també podrien estar inclosos en altres apartats, ja que d'alguna manera temes com l'humor o el joc són darrere de tota la poesia de Brossa i, per tant, textos que apareixen sota l'epígraf "joc" també podrien estar inclosos a "compromís social" o a qualsevol dels altres temes.

D'altra banda, els temes triats són, segurament, dels més tractats en la magna obra de Brossa, així com els més atractius, els que poden ensenyar més i els més propers als interessos de qualsevol tipus i edat de lectors.

D'aquests temes, n'hi ha tres molt lligats a la pròpia feina de Brossa: la de ser exclusivament un poeta que treballava amb paraules i lletres. Poesia, llengua i alfabet formen, doncs, un gran bloc on s'expressa a la perfecció la concepció poètica brossiana (que vol expressar el màxim amb el mínim d'elements possibles), dintre de la qual la reflexió sobre la llengua (els constituents de la frase, els signes de puntuació, etc.) és

una de les grans obsessions. D'altra banda, els elements més petits, les lletres, són uns personatges ben particulars en Joan Brossa, ja que es converteixen en autèntics símbols i passen a tenir valors ben diferents de la seva més pura representació fonètica.

Un altre bloc temàtic el constitueixen els temes més vitals: el compromís social, la reflexió vital, l'amor, i el cinema i l'art. Pel que fa al primer, ja hem vist com és de fonamental en l'obra brossiana. El segon reflecteix la visió de l'home i la vida que tenia Brossa, una filosofia ben planera, que no admet cap mena de transcendentalismes, i que pot ensenyar moltíssim a les generacions actuals, excessivament marcades pel consumisme i l'absència de valors. El tercer està molt lligat a la naturalitat i quotidianitat amb què enfocà Brossa la vida: l'amor, un tema sumament atractiu durant l'adolescència i que en Brossa no és excessivament present, però que, quan el tracta, ho fa amb un lirisme extrem, amb imatges d'una originalitat prodigiosa, i alhora amb una consciència de la realitat corprenadora, de la qual es pot aprendre molt. Finalment, el cinema i l'art han envoltat sempre la vida de Brossa i van constituir la seva gran passió. Els coneixements que en tenia i les visions crítiques i experimentades poden ser, sens dubte, una autèntica forma d'aprenentatge i de comprensió sobre el que poden aportar a la nostra vida quotidiana aquestes formes d'expressió.

I, per acabar, els dos grans macrotemes brossians o autèntics eixos transversals de tota la seva poesia: el joc i l'humor. Aquest darrer formava part de la mateixa personalitat de Brossa i ell mateix havia confessat que la inversió humorística, el sarcasme i la ironia són senyals de l'aparició del subconscient,² un dels elements que més havia tingut en compte a la seva poesia. La suma a aquest fet de la seva afició per les pel·lícules còmiques, els pallassos i els acudits explica el contagi de totes les formes brossianes amb aquest aspecte.

Relacionats amb l'humor, tenim un dels temes amb què més s'ha identificat Brossa: el joc i la màgia, concebuda aquesta com la necessitat de canvi. Humor, ironia, guinyes constants al lector, salts al buit... són la base d'una concepció lúdica i experimental de la poesia, en què l'atzar juga un paper fonamental. Dins la mateixa línia i concepció, es pot situar el transformisme. Si l'humor i la màgia poden canviar la realitat, el transformisme és el summum de la prestidigitació i tota una filosofia. De tothom és coneguda la veneració de Brossa per Frègoli, l'artista italià que triomfà amb espectacles de transformisme. Per al poeta barceloní, Frègoli era el summum del seu programa personal: "*Frègoli representa el tot en l'u i el màxim en el mínim. Un bon programa per a un bon poeta.*"³

En resum, els temes brossianes desplegats en aquesta antologia pretenen que el lector s'ho passi bé alhora que aprèn coses sobre la vida, la societat, l'amor... i la poesia com a forma de reflexió màxima.

2. Qüestionari Antonio Zaya, publicat a *El Europeo* núm.7, Madrid, 1988 i reproduït a *Añafil* 2, Madrid, Huerga & Fierro 1995, p.86.

3. Entrevista de Biel Mesquida, "Crònica de successos: ens robaren un poeta: Joan Brossa", *Lluc* núm.659, Palma de Mallorca (maig de 1976).

Les propostes didàctiques

Aprendre amb Joan Brossa és alguna cosa més que una antologia. És una selecció de poemes de Brossa per ser treballada a classe, per aprofundir en la lectura i, com ja hem dit reiteradament, aprendre altres coses.

Per aquest motiu, els poemes es presenten acompanyats de propostes didàctiques. A partir dels textos de Brossa, i en alguna ocasió, a partir de la comparació amb algun altre poeta, es plantegen activitats d'interpretació, reflexió, discussió, ampliació cultural o creació, amb objectius tan diversos com la mateixa forma dels poemes. Dintre d'aquestes activitats, n'hi ha de tancades (algunes les podeu trobar operatives, en un altre format, en la pàgina web *Els entra-i-surts de Brossa* dins l'adreça www.fundació-joan-brossa.org) i n'hi ha d'obertes. El propòsit és que cada professor pugui adaptar-se-les a la seva manera de fer i als seus objectius de classe. D'altra banda, cada proposta porta una indicació del nivell educatiu a partir del qual pot ser treballada. Una classificació massa tancada de les propostes ens semblava incompatible amb el caràcter de la poesia de Brossa i amb el tarannà que preteníem donar al llibre.

Les activitats proposades han estat fruit del treball de mestres i professors dels diferents nivells educatius, així com d'investigadors de la Universitat de Barcelona. Moltes propostes han nascut d'un treball anterior amb poemes de Brossa realitzat a classe. Dels resultats de l'experiència han sorgit aquestes noves propostes, moltes de les quals han estat experimentades en escoles de primària i secundària de diferents indrets dels Països Catalans.

Entre els principals criteris seguits a l'hora d'elaborar-les, caldria esmentar:

1. La varietat d'objectius, ja que s'han abraçat des d'objectius lingüístics, en el més ampli sentit del terme (comprensió del text, creació de nous productes lingüístics, reflexió sobre la relació entre el significat i el significat, reflexió sobre molts elements de la llengua o sobre el significat dels signes de puntuació, etc.) i literaris (funcionament de determinades estructures mètriques, reflexió sobre el ritme o algunes figures retòriques, creació d'associacions poètiques, etc.) a objectius culturals (coneixement del context cultural, social, històric; coneixement d'altres autors, etc.) i sobretot actitudinals, a fi d'implicar personalment l'alumnat i així motivar-lo.
2. La llibertat d'interpretar, perquè no es pot imposar una única significació del poema i perquè de la diversitat d'interpretacions, es pot construir millor aquell significat obert del poema, que reclama Brossa. I al seu costat, la llibertat de crear a partir del que ens suggereix el poeta. En l'exercici lliure de la creativitat és on millor trobaran els alumnes l'expressió de la seva personalitat.
3. La implicació personal del lector-alumne, ja que només així s'aconsegueix la motivació. Buscant temes atractius i motivadors, relacionant els textos amb les vivències personals, plantejant activitats que afavoreixin la interacció entre alumnes o alumne-professor, es pot anar construint millor la individualitat i una visió particular del món.
4. La diversitat en la selecció de textos i el tipus d'activitats. La primera ja venia donada gràcies a les característiques intrínseques de la producció de Brossa, que ha utilitzat un nombre ben ampli de gèneres, formes i registres. La segona és possible posant en joc el nombre més gran possible de destreses lingüístiques i intel·lectuals. Així, accions com analitzar, localitzar, comparar, resoldre

preguntes, classificar, especular, etc. (activitats més de caràcter comprensiu) apareixen al costat d'altres com memoritzar o buscar informació (de caràcter cultural) o d'altres com substituir, transformar, completar, ampliar o reduir (de caràcter més expressiu).

Després dels itineraris temàtics hi ha una secció constituïda per unes breus orientacions per al professorat de cada nivell educatiu: infantil, primària, secundària, batxillerat i adults. Aquest apartat ha estat elaborat a partir de les orientacions facilitades per educadors de cadascun dels àmbits, que han treballat Brossa a l'aula seguint les propostes incloses en aquest llibre o no. En el cas d'educació infantil, ens ha semblat especialment interessant d'incloure el text íntegre d'una escola bressol del Guinardó, que explica l'experiència que van dur a terme sobre Brossa, perquè volíem incidir en el fet que la poesia no té edat i que les formes més senzilles poden motivar els nens de l'escola bressol de la mateixa manera que als adults que aprenen una segona llengua i que parteixen d'una realitat cultural diferent.

Un altre punt que voldríem comentar és el fet que les orientacions que aquí es donen són vàlides tant per treballar la llengua com la plàstica. Efectivament en les propostes no només hi han participat professors de llengua i literatura i de plàstica, sinó que també el mateix caràcter de transgressió de fronteres entre les arts de l'obra de Brossa obliga a trencar amb els compartiments exclosos i a relacionar-ho tot.

La secció següent és una petita mostra de poemes fets per nens i nenes dels diferents nivells educatius. En aquest cas, els treballs no es presenten agrupats per temes, ja que la creació ha estat molt lliure, sinó simplement per edats. D'altra banda, en la selecció s'han tingut en compte tant els poemes o objectes fets per l'alumnat a partir de les propostes recollides en aquest llibre, com d'altres textos literaris o plàstics elaborats al llarg de molts anys per infants i adolescents de diferents centres escolars de tots els Països Catalans i que han estat cedits per la Fundació Joan Brossa, ja que el professorat havia enviat a Joan Brossa el resultat del seu treball, un cop acabada l'experiència. Agraïm des d'aquí la feina realitzada en el seu dia i l'esforç i la passió que hi van abocar. Així mateix, els felicitem per la tasca realitzada i els resultats aconseguits.

Finalment, la darrera secció del llibre és una selecció comentada tant de llibres de Joan Brossa com de llibres, articles o pàgines web sobre el poeta, que poden ajudar a la lectura i interpretació dels poemes. Si a partir de la lectura d'aquest llibre, s'aconsegueix que es llegeixi més Brossa, aquest apartat és el tret de sortida per a l'ampliació i l'aprofundiment.

Conclusió

En un text de 1987, Brossa deia:⁴ "Les coses importants s'aprenen però no s'ensenyen (...) A la vida les coses importants són senyals que un tintorer no pot fer desaparèixer. Podem convertir la pedagogia, això sí, en un paraigua digne, capaç de combinar-se d'allò més bé amb altres peces, per exemple un abrigo o un barret. Moltes plagues són conseqüència directa de l'ensenyança a l'ús, que, naturalment, serveix per a llevar-se a l'hora oficial en qualsevol racó del món. Però, la resposta vàlida, la dona el qui duu el fanal. Vull dir que

4. Pròleg del llibre *Art i expressió a l'escola*, Vic, Ed. Eumo, 1990.

Poesia

La poesia és fonamental i, entre la mentida i l'engany, ella esdevé el sol, el vent, la vida.
Or i sal, 1961

- Què és un poema líric?
- Una concentració de llenguatge i un assaig de correspondències. El valor d'un poema el determina el nombre de finestres que obre al lector. La imatge poètica només és vàlida quan estableix un lligam profund entre el símbol i la veritat psíquica. Si no és així el poema es converteix en una endevinalla formal, en una fotuda abstracció.

Dins Jordi Coca, *Joan Brossa. Oblidar i caminar*, 1992

Per ser poeta, cal entendre la vida d'una altra manera, tenir les antenes ben afilades, l'esperit alerta, ajudar a desvetllar la gent.

Declaració de J. Brossa

Creació vol dir lluita.

Declaració de J. Brossa

A la poesia

Oh Poesia, emmotlla en els avenços
L'orgull de poder dir *company* o *pàtria*;
Els rics detalls han envelat les fustes
Dels brots del cant.

Cada hora modifica't, Poesia;
Fes campejar severa fantasia
Amb l'escalfor de l'esperit del poble
Del meu país.

L'art del carrer on has estat bastida,
L'escultura del ferro que afaïones,
No els vols un quadre mort. De vida intensa
Forja el record.

Esmena't de l'afany dels qui et fan fosca,
Poetes de la mel i la melassa,
Capells de copa groga i cementiris,
Productes bords.

Treu-te la cucurulla dels diumenges,
Posa't a lloc i reparteix els gustos
Per al coronament d'un goig estètic
Amb vida al fons.

Sigues mestressa amb seny en la manera
De referir-te als homes i a les coses;
Constant corrent de brisa, ret justícia
A pobres flors.

Torna, amor meu, integra't a les vides,
Uneix les fletxes a la senzillesa;
Deixa de banda els fòssils de les bèsties
Fets de més tro.

Enrotlla't al meu cos. Però il·lumina,
Com el feix lluminós d'una lent clara,
La molta empena d'aquest sol concepte:
La Llibertat.

El pedestal són les sabates (1955)

Nivell educatiu:
a partir del segon cicle d'ESO

1. Després d'haver llegit aquestes frases de Joan Brossa que encapçalen aquest itinerari i el poema "A la poesia", et sembla que pots dir quin és el concepte que té de la poesia l'autor?
2. En el cas de l'oda "A la poesia", amb qui diries que s'identifica el jo poètic?
3. Segons l'autor, la poesia ha de ser atemporal o ha de ser fruit del seu propi temps? Quins versos ens en parlen?
4. Hi ha d'haver compromís en la poesia? Què és per a tu el compromís?
5. Quina relació estableix el poema entre la poesia i la vida? En quins versos la trobem?
6. Quines característiques ha de tenir la poesia, segons l'autor, en aquest poema?